DOI :https://doi.org/10.5281/zenodo.14172147

ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ନାଟ୍ୟକାର ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମିଥ୍‌କୈନ୍ଦ୍ରିକ ନାଟକ : ଏକ ଦୃଷ୍ଟିପାତ

ଚିନ୍ମୟ ସାମଲ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର :

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ନାଟ୍ୟକାର ବିଜୟ ମିଶ୍ର ଏକ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଚେହେରା । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଛାଡି ଦେଇ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଆଲୋଚନା ବୃଥା ପ୍ରୟାସ ମାତ୍ର । ଉଭୟ ପାରମ୍ପରିକ / ବ୍ୟବସାୟିକ ଏବଂ ପରୀକ୍ଷାଧର୍ମୀ ନାଟକ ଚରନା କରି ସେ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟର ବାଣୀ ଭଣ୍ଡାରକୁ ବିପୁଳ ଭାବରେ । ପେଶା ଯେ ତାଙ୍କର ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଏବଂ ନିଶା ନାଟ୍ୟରଚନା । ଏହି ନିଶାର ମାତ୍ରା ଆଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଲବ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନାଟ୍ୟକାର ଭାବରେ ପାଇଛନ୍ତି ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରିଚୟ । ସମାଜରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା, ସେ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା / ବାହ୍ୟିକ ସମସ୍ୟା ହେଉ, ହେଉ ଅବା ଅନ୍ତର୍ନିହତ ସମସ୍ୟା / ମନୁଷ୍ୟର ମାନସିକ ସମସ୍ୟା, ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାବଳୀକୁ ପାଥେୟ କରି ତାଙ୍କ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟ ହୋଇଛି ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ । ୧୯୫୦-୬୦ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶା ନାଟ୍ୟ ପରିବେଶରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା 'ନବନାଟ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ'ର ସେ କର୍ଣ୍ଣଧାର ସଦୃଶ । ବିଭିନ୍ନ ନାଟକ ରଚନା ଏବଂ ମଞ୍ଚାଭିନୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ନାଟକ ରଚନା ମଧ୍ୟରେ ନାଟ୍ୟକାର ମିଶ୍ର କେତୋଟି ମିଥ୍‌ଧର୍ମୀ ନାଟକ ମଧ୍ୟ ରଚନା କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ମିଥ୍ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଐତିହ୍ୟ ପରମ୍ପରା ସହ ବର୍ତ୍ତମାନର ପ୍ରେକ୍ଷାପଟ୍ଟରେ ଯୋଗସୂତ୍ର ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ପ୍ରାଚୀନତାର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ଆଧୁନିକତାର ସ୍ତମ୍ଭକୁ ସ୍ଥାପନ କରେ । ତେବେ ନାଟ୍ୟକାର ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମିଥ୍‌କୈନ୍ଦ୍ରିକ ନାଟକର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋଚନା ଉକ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ :

ମିଥ୍, ଅନ୍ୟୋକ୍ତି, କାଳ୍ପନିକତା (Fantacy) , ବୋଧଦ୍ରୁମ, ନିରଞ୍ଜନା, Mythic Drama ପ୍ରତୀକ, ବିଶ୍ୱ ସଂରଚନା ରହସ୍ୟ ।

ବିଷୟ :

ସାହିତ୍ୟର ଉତ୍ସ ଭାବେ ମିଥ୍‌ର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । କୌଣସି ଏକ ପୌରାଣିକ ବା ଐତିହାସିକ କାହାଣୀକୁ ଅବିକଳ ଭାବେ ସାହିତ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥାପନା କରି ଦେଲେ ତାହା ମିଥ୍ ହୋଇଯାଏ ନାହିଁ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମିଥ୍ କାହାଣୀକୁ ବାରମ୍ବାର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ନୂଆ ନୂଆ ଚିନ୍ତାଚେତନା, ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦର୍ଶନର ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧାନ କରିବାରେ ମିଥ୍ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ତଥାକଥିତ ବିଶ୍ୱାସର ସମ୍ପର୍କରୁ ମିଥ୍ ଛିନ୍ନ ହୋଇଗଲେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ସାହିତ୍ୟିକ ରୂପ ଲାଭ କରେ, କାରଣ ସାହିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ଅପେକ୍ଷା କଳ୍ପନାକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଏ । ଏହି ମିଥ୍‌ର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ସମୃଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ସାହିତ୍ୟ । ତେଣୁ ମିଥ୍ ଓ ସାହିତ୍ୟ ପରସ୍ପର ପରିପୂରକ ।

ମିଥ୍ (Myth) ଶବ୍ଦ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ ଶବ୍ଦ, ଯାହାକି Mythos (ଗଳ୍ପ) ଓ Logus (କହିବା)ର ସମଷ୍ଟିରେ ଏହା ସୃଷ୍ଟ । ତଥାପି ଯେକୌଣସି ଗଳ୍ପ ବା ଆଲୋଚନା ମିଥ୍ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ଗଳ୍ପରେ ବିଶ୍ୱ ସଂରଚନା ରହସ୍ୟ, ସ୍ଥିତି ଓ ବିଲୟ ରହସ୍ୟ,

ଯୋଗାଯୋଗ :
ଶ୍ରୀମାନ୍ ଚିନ୍ମୟ ସାମଲ (ଅଧ୍ୟାପକ) ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ, ପଟ୍ଟାମୁଣ୍ଡାଇ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ପଟ୍ଟାମୁଣ୍ଡାଇ, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା
E-Mail ID: chinmaysamal97@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0565-106X

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୧୧.୮.୨୦୨୪	୧୦.୯.୨୦୨୪	୨୫.୧୦.୨୦୨୪	୧.୧୧.୨୦୨୪

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ସାମଲ, ଚିନ୍ମୟ; ୨୦୨୪ । ନାଟ୍ୟକାର ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ମିଥ୍‌କୈନ୍ଦ୍ରିକ ନାଟକ : ଏକ ଦୃଷ୍ଟିପାତ । ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ । ଭାଗ :୧୦, ସଂଖ୍ୟା : ଜ, ପୃଷ୍ଠା :୪୦-୪୫ ।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at : https://pracheenews.com/

DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.14172147

Article No - BPP00237

ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ ଓ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ପ୍ରଶ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ମିଥ୍‌ର ଭାବବସ୍ତୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟଭୁକ୍ତ[୧] ତେଣୁ ସମସ୍ତ ଗଳ୍ପ ମିଥ୍‌ର ପର୍ଯ୍ୟାଭୁକ୍ତ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ସମ୍ପ୍ରତି ମିଥ୍‌ର ସଂଜ୍ଞା ବଦଳି ଯାଇଛି । କାରଣ ମଣିଷର ମାନସିକତା ସରଳ ଠାରୁ ଜଟିଳତା ଦେଇ ଗତି କଲାବେଳେ 'ମିଥ୍'ର କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ନାନା ଜଟିଳତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ହୁଏ । ପ୍ରାଚୀନ ସମୟରେ ମିଥ୍‌କୁ ଆଖ୍ୟାନମୂଳକ ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିବା ବେଳେ ସମ୍ପ୍ରତି ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଭାବେ ଏହାକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ।

ମିଥ୍‌କୁ ଅବଲମ୍ବିତ କରି ଅଧିକାଂଶ ଲେଖକ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ମିଥ୍ ଏକ ଚେତନା । ମିଥ୍ ଆମ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା, ଦୁନିଆଦିକୁ ଆମ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦିଏ । ସେହିଥିରୁ ଆମେ ଅତୀତକୁ ଚିହ୍ନି ପାରୁ, ଜାଣି ପାରୁ । ତେବେ ମିଥ୍ ଏକ ସର୍ବକାଳୀନ ସତ୍ତା । ଏହାର କ୍ରମବିବର୍ତ୍ତନ ହେଉଥାଏ; ମାତ୍ର ମୂଳ କଥାଟି, ମୂଳ ସତ୍ତାଟି ନିହିତ ଥାଏ ।ଅତୀତର ଚେତନାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଭବିଷ୍ୟତରେ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାରେ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ । ମିଥ୍‌ରେ ଥାଏ ନିତ୍ୟ କାଳର ଜିଜ୍ଞାସାବୋଧ । ଆଜିର ବସ୍ତୁବାଦୀ ଦୁନିଆରେ ମିଥ୍ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପୁଜାବିଧି ଓ ଅଲୌକିକତାର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ହୁଏତ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ହୋଇପାରେ; ମାତ୍ର ଏ ସବୁରୁ ଅନ୍ତର୍ଜଗତରେ ଥିବା ମାନସିକତା ଓ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆଧୁନିକ ଶିଳ୍ପୀମାନସକୁ ନୂତନ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ସହଯୋଗ କରିଥାଏ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ମିଥ୍‌ର ସଫଳ ପ୍ରୟୋଗ ଘଟିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ମିଥ୍ ମାଧ୍ୟମରେ ବା ମିଥ୍‌ର ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜର ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ସମସ୍ୟା ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ନାଟ୍ୟ ସମାଲୋଚକ ଡ. ହେମନ୍ତ କୁମାର ଦାସଙ୍କ ମତକୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଜଣାଯାଏ, "ଐତିହ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ସହିତ ସମସାମୟିକତାର କର୍ତ୍ତୃକ ରାକ୍ଷୀବନ୍ଧନ ଘଟାଇବା ହିଁ ହେଉଛି ଉତ୍ତର ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ବିଶେଷ ଦିଗ । ପୁଣି କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ମଣିଷର ଇତିହାସ ଜାଣିବା ପାଇଁ ମିଥ୍ ଭଳି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ମାଧ୍ୟମ ଆଉ ନାହିଁ । ପୁରାଣ, କିମ୍ବଦନ୍ତୀ କିମ୍ବା ଲୋକକଥା ଅବା ପରୀ କଥାର ପ୍ରାଚୀନ ରୂପରେ ସାମ୍ପ୍ରତିକତାର ଅନ୍ୱେଷଣ ହେଉଛି ସାହିତ୍ୟର ମିଥ୍ ପ୍ରୟୋଗର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ।"[୨] ଯଦି ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନବୋଧ ସହିତ ଯୋଗସୂତ୍ର ରକ୍ଷା କରି କୌଣସି ଶାସ୍ୱତ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରେ, ତାହା ହୁଏ ସାର୍ଥକ ମିଥ୍ । କେବଳ ପୁରାଣର ଚିତ୍ର ବା ଆଖ୍ୟାନକୁ ଏଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଦେଲେ ତାହା ମିଥ୍ ହୋଇଯାଏ ନାହିଁ । ୧୯୫୦ ମସିହା ବେଳକୁ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ସହିତ ବୌଦ୍ଧିକ ନାଟକ ରଚନାର ପରମ୍ପରା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଏବଂ ଏହାସହିତ ପାରମ୍ପରିକ ନାଟକର ଲେଖା ମଧ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ଷାଠିଏ, ସତୁରୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ମିଥ୍‌ର ବ୍ୟବହାର କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଲେଖନୀ ଜରିଆରେ ସଫଳତା ଅର୍ଜନ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ନାଟ୍ୟକାର ବିଜୟ ମିଶ୍ର ଅନ୍ୟତମ । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ନାଟପ୍ରତିଭା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା 'ଜନନୀ' (୧୯୬୦ – ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା 'ବି' ଗ୍ରୁପ୍, କଟକ) ନାଟକ ଠାରୁ । ଏହାପରେ ପରେ ତାଙ୍କ ନାଟ୍ୟସୃଜନ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ନାଟକ ରଚନା କରି ଚାଲିଥିଲା । ତାଙ୍କ ଲେଖନୀ ମୁନରୁ ଝରି ଆସିଥିଲା ଅଜସ୍ରସ୍ରାବୀ ନାଟ୍ୟଦିଗ୍‌ବଳୟ । 'ଜନନୀ' ନାଟକ ପରେ 'ଏକାକୀ' 'ଅଶାନ୍ତଗ୍ରହ', 'ତିମିରତୀର୍ଥ', 'ପ୍ରତୀକ୍ଷା', 'ଆର୍ତ୍ତନାଦ', 'ସାଗରତୀରେ', 'ହେ ସ୍ୱର୍ଗ ବିଦାୟ', 'ଶବବାହିକାମାନେ', 'ଅସହ୍ୟ ସହର', 'ଯାଯାବର' 'ଏଠି ସେଠି ସବୁଠି', 'ଦୁଇଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦଗ୍‌ଧ ଫୁଲକୁ ନେଇ', 'ଯାଦୁକର', ନିଷିଦ୍ଧସ୍ୱପ୍ନ ('ଗୌରୀ' ନାମରେ ଆକାଶବାଣୀ କଟକ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ପ୍ରସାରିତ), 'ତଟ ନିରଂଜନା', 'ସାକ୍ଷୀ ଇତିହାସ', 'ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ', 'ବାଦ୍‌ଶାହା', 'ପର୍ଶୁରାମ', ('ଅନ୍ଧକାରର ସ୍ୱର' ନାମରେ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା 'ଏ' ଗ୍ରୁପ୍, ପୁରୀ ଠାରେ ଅଭିନୀତ) 'ଭୋକ', ଧର୍ମାବତାର ଇତ୍ୟାଦି ନାଟକ ସେ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସେ 'ବନ୍ଦୀ', 'ଫେରିବା ସମୟ', 'ଯନ୍ତ୍ରା', 'ପଞ୍ଚଶାୟକ', 'ହସଂବଳାକା', 'ପାଷାଣ ପ୍ରତୀକ୍ଷା', 'ଅନ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ', 'ଚନ୍ଦ୍ରଡୋରୀ', 'ଲଗ୍ନ', 'ଆହ୍ୱାନ', 'ତାପରେ ଯମୁନାର କ'ଣ ହେଲା', 'ପାହାଚ', 'ଅଜ୍ଞାତବାସ' ଏହିପରି ଅନେକ ସଫଳ ନାଟକର ସ୍ରଷ୍ଟା । ନାଟକ ବ୍ୟତିରେକ 'ତା'ଆରି ଲାଗି', 'ଲେବର କ୍ରସିଂ', 'କୌଣିସ ଏକ ନାଟକ ପାଇଁ', 'ଚତୁଷ୍କୋଣ', 'କୋଠରୀ', 'ଭାଲୁ ଉପଦ୍ରବ', 'ଧର୍ମାବତାର' ପ୍ରଭୃତି ଏକାଙ୍କିକାମାନଙ୍କର ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ସଫଳ ରୂପକାର । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଅଜସ୍ରସ୍ରାବୀ ନାଟକ ମଧ୍ୟରୁ ମିଥ୍‌ଧର୍ମୀ ନାଟକର ସମୀକ୍ଷା କରିବା ଏଇ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । 'ସମୁଦ୍ରରୁ ଶଙ୍ଖ ଖୋଜିବା' ନ୍ୟାୟରେ ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ନାଟକ ରୂପୀ ସମୁଦ୍ରରୁ ଚାରିଗୋଟି ମିଥ୍‌ଧର୍ମୀ ଶଙ୍ଖକୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇ ପାରିଲା । ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ତଟ ନିରଞ୍ଜନା (୧୯୭୮), ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ (୧୯୮୦), ପର୍ଶୁରାମ (୧୯୮୧) ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ (ଅପ୍ରକାଶିତ) । ଏହି ଚାରିଗୋଟି ନାଟକରେ ମିଥ୍‌ର ସ୍ୱରୂପକୁ ସନ୍ଧାନ କରାଯାଇ ନାଟକର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଉକ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ନାଟ୍ୟକାର ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ନାଟକ 'ତଟ ନିରଞ୍ଜନା'ର କଥାଭାଗ ଆଧୁନିକ କାଳର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଯେ, ଏକ ଧାରାବାହିକ କାହାଣୀ ସ୍ରୋତର ଫଳଶ୍ରୁତି ଏହାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ଅଶ୍ୱଘୋଷଙ୍କର 'ସୌନ୍ଦରନନ୍ଦ' କାବ୍ୟ, ହିନ୍ଦୀ ନାଟ୍ୟକାର

ମୋହନ ରାକେଶଙ୍କର 'ଲହରୋ କା ରାଜହଂସ' ନାଟକ । ଜର୍ମାନ ଔପନ୍ୟାସିକ ହେରମାନ୍ ହେସ୍‌ଙ୍କ 'ସିଦ୍ଧାର୍ଥ' ଉପନ୍ୟାସ, Arnold ଙ୍କର 'Light of Asia' । ଓଡ଼ିଆ କଥାକାର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କର ମହାନିର୍ବାଣ ଗଳ୍ପକୁ ସ୍ମରଣ କରାଯାଇପାରେ । ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ, ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ର ସିଧାସଳଖ ଭାବରେ ଏସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବାଦ କରି ତାଙ୍କର ନାଟକ ରଚନା କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ନାଟ୍ୟକାର ନିଜେ ନାଟକର ଅଗ୍ରଲେଖରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି, "ଚିନ୍ତାଠାରୁ ଅଭିନୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତଟନିରଂଜନା ଏକ ଧାରାବାହିକ ଆଲୋଚନା ଓ ସମାଲୋଚନାର ଶରବ୍ୟ । ବୋଧହୁଏ, ତା'ର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ଏ ନାଟକର ଆଖ୍ୟାନ ଭାଗ । 'ହେରମାନ ହେସ୍'ଙ୍କର ସିଦ୍ଧାର୍ଥ କିମ୍ବା ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କର 'ମହାନିର୍ବାଣ' ପରି ନାଟକରେ ଯଦିଓ ବୁଦ୍ଧ, ସଙ୍ଘ, ନିରଞ୍ଜନା ନଦୀ, ବୋଧିଦ୍ରୁମ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ଅଛନ୍ତି, ତଥାପି ଏ ନାଟକ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଜୀବନୀ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଏକ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଅନୁଶୀଳନ ନୁହେଁ । ଏଠି ସଙ୍ଘଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ନିରଞ୍ଜନା, ବୋଧିଦ୍ରୁମ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରତୀକ ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ।"(୩) ତେଣୁ ଆଖ୍ୟାନ ଭାଗ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନାଟ୍ୟକାର ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ସେଗୁଡ଼ିକର ଛାୟାରେ ନିଜର ନାଟକକୁ ରଚନା କରିଥିବା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କର ନାଟକ 'ତଟ ନିରଞ୍ଜନା' ଐତିହାସିକ ନାଟକ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାଗରେ ଏକ ବିରାଟ ଇତିହାସ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ସଙ୍ଘ ବନାମ ବ୍ୟକ୍ତିର ସଙ୍ଘର୍ଷର ଇତିହାସରୁ ତଟ ନିରଞ୍ଜନାର ସୃଷ୍ଟି । ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ 'ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଏବଂ ଅନୁଷ୍ଠାନର ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରଭାବ, ବିଦ୍ୱେଷ କିମ୍ବା ସଙ୍ଘର୍ଷ ହେଉଛି ଏ ନାଟକର ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ।"(୪) ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ସଙ୍ଘର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୁଏତ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଆଦେଶରେ ହୋଇଥାଇପାରେ । ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଙ୍ଘରେ କିନ୍ତୁ ରହିଛି ପରିଚାଳକମାନଙ୍କର ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ମନୋବୃତ୍ତିର ଚିତ୍ର । ସଙ୍ଘ ଏଠି ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଉଚ୍ଚ ପାହାଚରେ ରହି ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ଲୋପ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ଆନନ୍ଦଙ୍କ କଣ୍ଠରେ "ସଙ୍ଘମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ, ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କର ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ପାଇଁ ଆପଣ ଆଜିଠାରୁ ମୌନବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତୁ ।"(୫) ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନ୍ୱେଷଣ ଅସମାପ୍ତ । ସେ ଇଚ୍ଛାମତୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ନ ଦେଇପାରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସଙ୍ଘର ଗାଦିସୀନ ପରିଚାଳକ ଆନନ୍ଦ; ସଙ୍ଘ ଉନ୍ନତିର ଦ୍ୱାହି ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ନିରବ କରାଇ ଦେଇଛି । ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଅସମାପ୍ତ କଥା କଥାରେ ହିଁ ରହିଯାଇଛି । ନିରଞ୍ଜନା ତଟକୁ ଯାଇ ଜୀବନକୁ ପୁନର୍ନିରୀକ୍ଷା କରିବାରୁ ସେ ବଞ୍ଚିତ । ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ତିଳ ତିଳ କରି ହତ୍ୟା କରୁଥିବା ସଙ୍ଘ କଥା ନାଟକରେ କୁହାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଘ ପରିଚାଳକମାନଙ୍କର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ମନୋବୃତ୍ତି ତଥା ରାଜନୀତିକ ଅଭିସନ୍ଧିର ଚିତ୍ର ନାଟକରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି । ହୋଇପାରେ ଏହା ତଥାଗତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ, ଭିକ୍ଷୁଣୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ସଙ୍ଘ କିମ୍ବା ହୋଇପାରେ ସାମ୍ପ୍ରତିକ କାଳର ଯେକୌଣସି ରାଜନୀତିକ ଦଳ, ଅନୁଷ୍ଠାନ ବା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ । ନାଟକ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଧୁନିକ ସମାଜର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଜନୀତିକ ଚରିତ୍ର କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

"ମିଥ୍ ପ୍ରତୀକ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରତୀକ କେବେ ହେଲେ ମିଥ୍ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ମିଥ୍‌କୁ ପୌରାଣିକ ପ୍ରତୀକ କୁହାଯାଇପାରେ । ପ୍ରତୀକର ଦୁନିଆଁ କିନ୍ତୁ ମିଥ୍ ଠାରୁ ବିଶାଳ ଓ ଗଭୀର ।"(୬) ନାଟ୍ୟକାର ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ 'ତଟ ନିରଞ୍ଜନା' ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟ୍ୟରାଜ୍ୟରେ ମିଥିକ ନାଟକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣୀୟ । ଅଧ୍ୟାପକ ଡ. ବିଜୟ କୁମାର ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ମତରେ, "ଆଲୋଚନାର ସାମଗ୍ରିକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଆଲୋଚ୍ୟ 'ତଟନିରଞ୍ଜନା' ନାଟକରେ କରାଯାଇଥିବା ପାତ୍ର ପରିକଳ୍ପନା, ଦୃଶ୍ୟ ସଂଯୋଜନା, ସଂଳାପ ଉପସ୍ଥାପନା, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିବେଚନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏହା ଏକ ପରମ୍ପରା ବିଦ୍ୟୁତ ଆଧୁନିକ ନାଟକ, ଯେଉଁଥିରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଥିବା ମାନବୀୟ ସତ୍ୟକୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତୀକ ମାଧ୍ୟମରେ ଉନ୍ମୋଚନ କରାଯାଇଛି ।"(୭)

ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ମିଥ୍‌ଧର୍ମୀ ନାଟକ 'ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ' । ଏହି ନାଟକରେ Allegory (ଅନ୍ୟୋକ୍ତି) ଓ Fantasy (କାଳ୍ପନିକତା)ର ପ୍ରୟୋଗ ଅତି ଚମତ୍କାର । ଏ ନାଟକରେ ରାଜା କ୍ଷମତାର ପ୍ରତୀକ ସିଂହାସନକୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିଛନ୍ତି । ତିନିଜଣ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି, ନିରଞ୍ଜନା, ଦେବୀ ଏମାନଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ନାଟ୍ୟକାର ସାମାଜିକ ବିପ୍ଳବର ସ୍ୱରକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପ୍ରଜାମାନେ ଓଟ । ସେମାନଙ୍କ ପିଠିରେ କୋରଡ଼ା ବସେ । ଅତ୍ୟାଚାରର ସୀମା ରହେନା । କଣ୍ଟାସିଜୁ ଓ ମରୁଭୂମିର ରୁକ୍ଷ ପରିବେଶ ପରି ଅତୀବ ଶୋଚନୀୟ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରା । 'ରାଣୀ' ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ ନୁହଁନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅପହୃତ । ପାରିଷଦମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ତୋଷାମଦର ବ୍ୟୂହଟିଏ ରଚନା କରି ତୋଷାମଦର ପରସ୍ପରକୁ ବଳିଯିବା ପାଇଁ ଅଦ୍‌ଭୁତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା । ତିନିଜଣ ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସୁଦୟାରେ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ବଦଳାଇ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ରାଜା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହର ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମଣିଷ ମୁହାଁ " 'ନିରଞ୍ଜନ'ର ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ । 'ନିରଞ୍ଜନ ଏବଂ ମୂକ 'ଦେବୀ'ର ସୁଦୟାରୁ ରାଣୀ ପୁତ୍ତଳିକା ହୋଇ ରହି ନାହାନ୍ତି । ପାରିଷଦମାନେ ରାଜାଙ୍କ କଥାକୁ ଅବମାନନା କରିଛନ୍ତି । ଅତ୍ୟାଚାରୀ

ରାଜା ସିଂହାସନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଛନ୍ତି । ରାଣୀ ଓ ପାରିଷଦମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଅଗତ୍ୟା ନିରଞ୍ଜନକୁ ସିଂହାସନରେ ବସିବାକୁ ପଡିଛି । କିନ୍ତୁ ଲୋକକଥାର 'ବତ୍ରିଶ ସିଂହାସନ'ର ଗାଇ ଜଗୁଆଳ ପରି ସିଂହାସନ ସ୍ପର୍ଶରେ ନିରଞ୍ଜନର ହୋଇ ଅପୂର୍ବ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ନିରଞ୍ଜନର ରାଜକୀୟ ଅହଙ୍କାର ଆକାଶଛୁଆଁ ହୋଇଛି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଏହା ଯେ, ଯେଉଁ ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ବୋଲାଯିବା ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ କରି କହିଛି, "ନୂଆଗୀତ ନୁହେଁ, ସେଇ ପୁରୁଣା ଜାତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଦରବାରରେ ବୋଲାଯିବ । କିନ୍ତୁ ଭଣିତାରେ କହେ ରାଜା ସୁର ନ ହୋଇ କହେ ରାଜା ନିର ହେବ ।"[୮] ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଆଶା ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା ଧୂଳିସାତ । ଦେବୀ କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦି ଉଠିଛି । ପରିସମାପ୍ତିରେ ନାଟ୍ୟକାର ବ୍ୟଞ୍ଜନା ସୃଷ୍ଟି କରି ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ପର୍କରେ ଖୁବ୍ ଆଶାବାଦୀ ହୋଇ ପଡିଛନ୍ତି । ହୁଏତ ଏକ ଶୋଷଣହୀନ ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାର ଇଙ୍ଗିତ ଦେଇଛନ୍ତି । ନାଟକର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଅନ୍ତରାଳରୁ ନିୟତିର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଭଳି ଭାସି ଆସିଛି, "ଦିନେ ନା ଦିନେ ଦେବୀର କାନ୍ଦ ହସରେ ପରିଣତ ହେବ । ଦିନେ ନା ଦିନେ ଗୁମ୍ଫାର ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ସଢୁଥିବା ବିଜ୍ଞମାନେ ମୁକ୍ତ ହେବେ । ଦିନେ ନା ଦିନେ ଓଟମୁହାଁ ମାନେ ମଣିଷର ମୁହଁକୁ ରୂପାନ୍ତରିତ ହେବେ କିମ୍ବା ସେମାନେ ଓଟ ମୁଖା ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ମଣିଷ ହୋଇଯିବେ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ କେବେ ଆସିବ ? କେବେ ! କେବେ ! କେବେ !"[୯]

ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ 'ପର୍ଶୁରାମ' ଅନ୍ୟତମ ଆଧୁନିକ ମିଥ୍‌ଧର୍ମୀ ନାଟକ । ଏ ନାଟକରେ ନାଟ୍ୟକାର ପର୍ଶୁରାମ ମିଥ୍‌ଟିକୁ ବେଶ୍ ସଫଳତାର ସହିତ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ଆଲୋଚକଙ୍କ ମତରେ, "ନାଟ୍ୟକାର ପର୍ଶୁରାମ ମିଥ୍‌ଟିକୁ ପୁରାଣରୁ ଆଣି ଆଧୁନିକ ନାଟକ ପର୍ଶୁରାମ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।"[୧୦] ସେଦିନ ଯମଦଗ୍ନିଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ପୁତ୍ର ପର୍ଶୁରାମ ତାଙ୍କର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ପର୍ଶୁରେ ମାତା ରେଣୁକାଙ୍କର ଶିରଚ୍ଛେଦ କରିଥିଲେ । ରେଣୁକାଙ୍କର ଅପରାଧ ଥିଲା ସେ ସ୍ନାନ ସାରି ତର୍ପଣ କଲାବେଳେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇପଡିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଏହି ଅନ୍ୟମନସ୍କତାର କାରଣ ଯମଦଗ୍ନିଙ୍କୁ କ୍ରୋଧାନ୍ଧ କରିଥିଲା । ପିତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ରେଣୁକାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ସ୍ଫୁରିବା ମାତ୍ରେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରିଥିଲେ ବୀର ପର୍ଶୁରାମ ଏବଂ ନିଜ ପିତୃଭକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ପୁତ୍ରର ଏହି ପିତୃଭକ୍ତିରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଯମଦଗ୍ନି ତାଙ୍କୁ ବର ମାଗିବା ପାଇଁ କହିବାରୁ ସେ ମାତାଙ୍କର ଜୀବନଭିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ରେଣୁକା ଜୀବନ ଫେରି ପାଇଥିଲେ ସତ; କିନ୍ତୁ ମାତୃ ହତ୍ୟାଜନିତ ଅପରାଧ ହେତୁ ପର୍ଶୁରାମଙ୍କ ସ୍କନ୍ଧରୁ ଆଉ ପର୍ଶୁ ଖସିଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ବହୁ ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମଣ ପରେ ତ୍ରିବେଣୀରେ ସ୍ନାନ କରିପାରିବା ପରେ ପର୍ଶୁ ସ୍କନ୍ଧଚ୍ୟୁତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ପର୍ଶୁରାମ ପୁଣି ଏକୋଇଶ ବାର ପୃଥିବୀକୁ ନିକ୍ଷତ୍ରୀୟ କରିବା ପାଇଁ ଶପଥ ନେଇଥିଲେ ।

ସେହିଭଳି ଏକ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ନାଟ୍ୟକାର ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି ଆଧୁନିକ ପଟ୍ଟଭୂମିରେ । ପୁରାଣର ପର୍ଶୁରାମ ପିତୃଆଜ୍ଞାରେ ମାତୃହତ୍ୟା କରିଥିବା ବେଳେ ନାଟକର ପର୍ଶୁରାମ କାହା ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ମାତୃହତ୍ୟା ନକରି ନିଜ ବିବେକର ତାଡ଼ନାରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିଛି । ପର୍ଶୁରାମର ଦାଦା ତା' ମା' ରେଣୁକାର ଉପପତି । ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପରେ ମା'ଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବା ନାଁରେ ତାର ଦାଦା ନିଜର ପାଶବିକ କ୍ଷୁଧାକୁ କରିଛି ଚରିତାର୍ଥ । ନିଜ ମା' ଜୀବନର ଏହି କଳଙ୍କିତ ଅଧ୍ୟାୟକୁ ଜାଣିସାରି ମା'ଙ୍କର ସମସ୍ତ କାକୁତିମିନତିକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ମାତୃହତ୍ୟା ପରି ଜଘନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି କରିଛି । "x x x ମୁଁ ତୋତେ ଛାଡ଼ିବିନି । ତୋରି ରକ୍ତରେ ମୋର କଳଙ୍କ ଧୋଇ ଦେବି - ମା ବୋଲି ମୁଁ ତୋତେ କେବେ କ୍ଷମା କରିପାରିବିନି । ମୁଁ ତୋତେ ଶେଷ କରିଦେବି - ନା' ହାତ ଧରିବ ନାହିଁ, ଦୃଷ୍ଟି କମ୍ପିତ ହେବନି, ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବନି । ମୁଁ ଠିକ୍ ଆଗେଇ ଯିବି - ଠିକ୍ ଆଗେଇ ଯିବି _"[୧୧]

ପୁରାଣରେ ପର୍ଶୁରାମଙ୍କର ଥିଲା ଦୁଇଗୋଟି ଭୂମିକା - ଗୋଟିଏ ପିତୃଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରି ମାତାଙ୍କ ହତ୍ୟା କରିବା, ଅନ୍ୟଟି ପୃଥିବୀକୁ ଏକୋଇଶ ଥର ନିକ୍ଷତ୍ରୀୟ କରି ପୃଥିବୀରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସାମାଜିକ ନାଟକ 'ପର୍ଶୁରାମ'ରେ ପର୍ଶୁରାମ ମାଆକୁ ହତ୍ୟା କରିଛି । ଏଇ ହତ୍ୟା ପିତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ନୁହେଁ, ନିଜ ବିବେକର ତାଡ଼ନାରେ । ପରେ ସେ ଆସିଛି ଏକ ଆବର୍ଜନା ବସ୍ତିକୁ । ଯେଉଁଠାରେ ରହନ୍ତି କାଳୀ, କରାଳୀ, ରେଣୁକା, ଗୋକୁଳୀ, ଚମ୍ପା, ମଥୁରୀ ଭଳି ମଣିଷମାନେ । ଯେଉଁଠି ମଣିଷମାନେ ମଣିଷ ଭଳି ବଞ୍ଚନ୍ତି ନାହିଁ, ବରଂ ବଞ୍ଚନ୍ତି ନର୍ଦ୍ଦମାରେ ସାଲୁବାଲୁ ହେଉଥିବା କୃମିକୀଟ ପରି । ପୁଣି ସେହିଭଳି ବସ୍ତିରେ ନିଜ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରି ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ଶାସନ କରୁଥିବା ଏକମାତ୍ର ମହାରାଜା, ଯାହା ପଞ୍ଝାରୁ କେହି ମୁକ୍ତ ନୁହଁନ୍ତି । ସେହିଠାରେ ଚାଲେ ମହାରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ । ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ମହାରାଜାର ଶୋଷଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନଗ୍ନ ଓ ବିଭତ୍ସ । ସେଠି ସେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ଏବଂ ସବୁ ମହାରାଜାମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଦୃଢ ଶପଥ ନେଇଛି । ସମାଲୋଚକ ବିଜୟ କୁମାର ଶତପଥୀଙ୍କ ମତରେ "ପର୍ଶୁରାମ ଅନୁଭବ କରିଛି ଗୋଟିଏ ମହାରାଜାର ମୃତ୍ୟୁରେ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସମାଜରେ ରହିଥିବା ସବୁ ମହାରାଜାମାନଙ୍କୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବା ପାଇଁ, ନିକ୍ଷତ୍ରୀୟ କରିବା ପାଇଁ ସେ ପର୍ଶୁରାମ ।"[୧୨] ମୋଟ୍ ଉପରେ ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ପର୍ଶୁରାମ ମିଥ୍ ଜରିଆରେ ଯୁବଶକ୍ତିର ଉଦ୍‌ବୋଧନ କରାଯାଇ ଶୋଷଣମୁକ୍ତ ଏକ ସମାଜ ନିମନ୍ତେ ଇଙ୍ଗିତ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ।

ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଅନ୍ୟତମ ଅପ୍ରକାଶିତ ମିଥ୍‌ଧର୍ମୀ ନାଟକ 'ଅନ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ' । ଏହି ନାଟକଟି ଅପ୍ରକାଶିତ

ଥିବାରୁ ଲେଖକର ଏହା ହସ୍ତଗତ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ନାଟ୍ୟକାର ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ନାଟ୍ୟ ସୃଜନ ଉପରେ ଗବେଷଣା କରି ଡକ୍ଟରେଟ୍ ଲାଭ କରିଥିବା ଡ. ବିଜୟ କୁମାର ଚୌଧୁରୀ ଏହି ନାଟକର ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ, "ଅନେକ ନାଟକର ସଫଳ ସ୍ରଷ୍ଟା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମିଶ୍ରଙ୍କ କେତେକ ନାଟକ ପ୍ରକାଶିତ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅପ୍ରକାଶିତ । ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୋଇଥିଲେ ବି ସେ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଆକାରରେ ବିଭିନ୍ନ ମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇ ଦର୍ଶକୀୟ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇ ସାରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଷିଦ୍ଧ ସ୍ୱପ୍ନ (ଗୌରୀ), ଅଜ୍ଞାତବାସ, ଲଗ୍ନ, ପାଷାଣର ପ୍ରତୀକ୍ଷା, ହଂସ ବଳାକା, ଅନ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ, ପଞ୍ଚଶାୟକ, ପାହାଚ ଆଦି ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ମାନବୃଦ୍ଧି କରିଥିବାରୁ ଅପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ କ୍ରମେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଆଲୋଚନା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ନୁହେଁ । "ତେଣୁ ଏହିସବୁ ନାଟକର ଆଲୋଚନା ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରି ଡ. ଚୌଧୁରୀ 'ଅନ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ' ନାଟକକୁ 'ମିଥକ' ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ତେବେ ନିମ୍ନରେ ଯାହା ଆଲୋଚନା କରାଯିବ, ତାହା ଡ. ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଗବେଷଣାର ଫଳ ।

* 'ଅନ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ' ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ବେତାର ନାଟକ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ମଞ୍ଚମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିହୁଏ ନାହିଁ । ବେତାର ନାଟକ ଭାବରେ ନାଟକଟି ବହୁବାର ପ୍ରଚାରିତ । Epic Drama ବା କାବ୍ୟ ନାଟକ ଭାବରେ ଏହାର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ । ପୁରାଣକୁ ଆଧୁନିକ ଛାଞ୍ଚରେ ନିର୍ମାଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏଥିରେ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି । ସର୍ପ ଦଂଶନ ଭୟରେ ଭୟଭୀତ ପୁରାଣର ପରୀକ୍ଷିତ ମହାରାଜା ଆଜିର ସମାଜରେ ପରୀକ୍ଷିତ ଦାସ ରୂପେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଭାବେ ମହାରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଏ ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତୀକଟିଏ ପାଲଟି ଯାଇଛନ୍ତି । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ ପରୀକ୍ଷିତ ମହାରାଜାଙ୍କ ପରି ତକ୍ଷକ ଭୟରେ ଆତଙ୍କିତ । କାରଣ ବିକଳାଙ୍ଗ, ରୁଗ୍ଣ, ନଗ୍ନସଭ୍ୟତା ରୂପୀ ହିଂସ୍ର, ଭୟଙ୍କର ତକ୍ଷକ ସଭିଙ୍କ ଗଳାରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅଣନିଶ୍ୱାସ କରାଉଛି । ସେଥିରୁ କାହାର ମୁକ୍ତି ନାହିଁ । ସଭିଏଁ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ । ତା' କବଳରୁ ମୁକ୍ତିଲାଗ ସମସ୍ତ ପ୍ରୟାସ, ଆବିଷ୍କୃତ ସମସ୍ତ ଉପାୟ ବୃଥା । କାରଣ ସେ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ତକ୍ଷକ । ଏହି ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ନାଟ୍ୟକାର ପ୍ରତୀକ ଛଳରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି । 'ଅନ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ'କୁ ଏକ 'Mythic Drama' ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ଏବଂ ଶେଷରେ ନାଟ୍ୟକାର ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଏବଂ ଅଭିନୀତ ଏହି ଚାରିଗୋଟି ମିଥ୍‌ଧର୍ମୀ ନାଟକ ବେଶ୍ ସଫଳତାର ଶୀର୍ଷରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଛି । ନାଟକରେ ମିଥ୍ ପ୍ରୟୋଗର ସାଫଲ୍ୟତା ସେ ପାଇ ପାରିଛନ୍ତି । ପୁରାତନକୁ ନବ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ ପରିବେଷଣ ଏବଂ ବିଶ୍ଳେଷଣ ଉଭୟ ବୌଦ୍ଧିକ ଏବଂ ସାଧାରଣ ଦର୍ଶକଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥାଏ । ସାମ୍ପ୍ରତିକତା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ପୁରାତନ ଚରିତ୍ର ଏବଂ ପରିବେଶର ନବମୂଲ୍ୟାୟନ କେବଳ ଯେ ଦର୍ଶକ ହୃଦୟକୁ ଆହ୍ଲାଦିତ କରିଥାଏ ତା' ନୁହେଁ ପୁରାତନକୁ ନୂତନତା ସହ ଯୋଡ଼ିବାରେ ମିଥ ଯୋଗସୂତ୍ର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ପୁରାତନକୁ ଛାଡ଼ି ନୂତନତାର ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ଥାପନ ନୁହେଁ, ଏହିପରି ଶିକ୍ଷା ସେ ଦେଇ ଚାଲିଥାଏ । ସର୍ବୋପରି ନୂତନ ସମାଜ ନିମିତ୍ତ ଏହା ଭିତରେ ଯେପରି ଲୁକ୍‌କାୟିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ ନିଗୂଢ଼ ତତ୍ତ୍ୱ । ଏହାକୁ ବୁଝିବାରେ ହିଁ ମିଥ୍‌ର ସାର୍ଥକତା । ନାଟ୍ୟକାର ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ର ଏହିପରି ତତ୍ତ୍ୱଶୀଳ ବାର୍ତ୍ତାକୁ ତାଙ୍କ ନାଟକ ଜରିଆରେ ଅତି ସରଳିଆ ଭାଷାରେ ଯେପରି ବୁଝାଇ ପାରିଛନ୍ତି, ତାହା ବେଶ୍ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ଏବଂ ଉପଭୋଗ୍ୟ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. The New Encyclopaedia Britanica, p. 407 ।

୨. ଦାସ, ହେମନ୍ତ କୁମାର : ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଉତ୍ତର ଆଧୁନିକତା, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, କଟକ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ, ୨୦୦୮, ପୃ. ୨୬୪ ।

୩. ତଟ ନିରଞ୍ଜନା (ନାଟକ)ର ଅଗ୍ରଲେଖ ।

୪. ତତ୍ରୈବ ।

୫. ମିଶ୍ର, ବିଜୟ : ତଟ ନିରଞ୍ଜନା, ପୃ. ୧୦୨ ।

୬. ମିଶ୍ର, ସଙ୍ଘମିତ୍ରା : ନାଟକ : ବ୍ୟାପ୍ତି ଓ ଦୀପ୍ତି, ଅଗ୍ରଦୂତ, କଟକ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ, ୧୯୯୪, ପୃ.୯୮ ।

୭. ଚୌଧୁରୀ, ବିଜୟ କୁମାର : ତଟ ନିରଞ୍ଜନା ନାଟକର କାୟାକଳ୍ପ, ପ୍ରାଚୀ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, କଟକ, ୧ମ ସଂସ୍କରଣ, ୨୦୨୩, ପୃ. ୧୦୮ ।

୮. ମିଶ୍ର, ବିଜୟ : ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ, ପୃ. ୧୨୬, ୧୨୭ ।

୯. ତତ୍ରୈବ, ପୃ. ୧୨୮ ।

୧୦. ଚୌଧୁରୀ, ବିଜୟ କୁମାର : ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ନାଟକରେ ପରୀକ୍ଷା ଓ ପ୍ରୟୋଗ, ଆର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶନ, କଟକ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶକାଳ, ୨୦୦୭, ପୃ. ୮୬ ।

୧୧. ମିଶ୍ର, ବିଜୟ : ପର୍ଶୁରାମ, ପୃ. ୧୯ ।

୧୨. ଶତପଥୀ, ବିଜୟ କୁମାର : ନୂତନ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ନାଟକ, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ, ୧୯୯୧, ପୃ. ୩୫ ।

* ଉକ୍ତ ପରିଚ୍ଛେଦଟି ଡ. ବିଜୟ କୁମାର ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ପିଏଚ୍.ଡି. ଥିସିସ୍ 'ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ ନାଟକରେ ପରୀକ୍ଷା ଓ ପ୍ରୟୋଗ'ରେ ସ୍ଥାନିତ, ପୃ. ୯୨, ୯୩ ।